

**QISHLOQ XO'JALIGINING IQTISODIY TIZIM SIFATIDA
RIVOJLANISHINING XUSUSIYATLARI**

Nilufar Mengqobilovna Xudayberdieva

*Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti
"Iqtisodiyot, o'rmonchilik va veterinariya fakulteti" fakulteti,
"Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasi o'qituvchisi*

Qishloq xo'jaligi milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan murakkab iqtisodiy tizim hisoblanadi. Professor V.Uzun ta'kidlaganidek, "Qishloq xo'jaligi oddiy ishlab chiqarish tarmog'i emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik va texnologik omillarni o'zida mujassam etgan murakkab tizimdir". Bu tizimning rivojlanishi bir qator o'ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi.

Qishloq xo'jaligining eng muhim xususiyatlaridan biri - uning tabiiy-iqlim sharoitlariga yuqori darajada bog'liqligi hisoblanadi. Bu sohada ishlab chiqarish jarayoni tirik organizmlar (o'simliklar va hayvonlar) bilan bog'liq bo'lib, biologik qonuniyatlarga bo'ysunadi. Shu sababli, tabiiy sharoitlar (tuproq unumdorligi, yog'ingarchilik miqdori, harorat rejimi va boshqalar) ishlab chiqarish natijalariga katta ta'sir ko'rsatadi. FAO ma'lumotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish hajmining 60-70 foizi tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liq.

Ishlab chiqarish jarayonining mavsumiy xarakterga ega ekanligi qishloq xo'jaligining yana bir muhim xususiyati sanaladi. Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish vaqti va ish davri bir-biriga mos kelmaydi. Masalan, g'alla yetishtirish uchun 8-9 oy vaqt kerak bo'lsa, asosiy ishlar 2-3 oyda bajariladi. Bu xususiyat tarmoqda mehnat resurslaridan va ishlab chiqarish vositalaridan foydalanish samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi. Jahon banki tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligida asosiy fondlardan foydalanish koeffitsienti o'rtacha 45-50 foizni tashkil etadi.

Qishloq xo'jaligining o'ziga xos jihati shundaki, bu tarmoqda yer asosiy ishlab chiqarish vositasi hisoblanadi. Yerning o'ziga xos xususiyati shundaki, undan to'g'ri foydalanganda uning unumdorligi pasaymaydi, aksincha oshib boradi. Biroq noto'g'ri foydalanish yerni ishlab chiqarishdan butunlay chiqib ketishiga olib kelishi mumkin. BMT ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'yicha 12 million gektar qishloq xo'jaligi yerlari degradatsiyaga uchraydi.

Qishloq xo'jaligi yuqori tavakkalchilik darajasi bilan ham tavsiflanadi. Qishloq xo'jaligidagi ishlab chiqarish jarayoni ko'plab tavakkalchilik omillariga duch keladi: tabiiy ofatlar, zararkunandalar va kasalliklar, bozor kon'yukturasi o'zgarishi va boshqalar. Bu tavakkalchiliklar tarmoqning investitsion jozibadorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligida investitsiyalarning o'rtacha rentabelligi 8-10 foizni tashkil etadi, bu sanoatdagidan 1,5-2 barobar past.

Ishlab chiqarishning tarqoqligi va hududiy joylashuvi qishloq xo'jaligining muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi katta maydonlarda joylashgan bo'lib, bu transport va logistika xarajatlarining yuqori bo'lishiga olib keladi. Bundan tashqari, ishlab chiqarishning tarqoqligi kooperatsiya va integratsiya jarayonlarini murakkablashtiradi.

Qishloq xo'jaligi nafaqat iqtisodiy, balki muhim ijtimoiy vazifalarni ham bajaradi. Bu vazifalar qishloq aholisini ish bilan ta'minlash, qishloq hududlarini rivojlantirish, milliy an'analar va madaniyatni saqlash kabilarni o'z ichiga oladi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, dunyoning rivojlanayotgan mamlakatlarida qishloq aholisining 70 foizdan ortig'i qishloq xo'jaligida band.

Qishloq xo'jaligining innovatsion rivojlanish xususiyatlari ham o'ziga xos. Bu tarmoqda innovatsiyalarni joriy etish jarayoni bir qator omillar ta'sirida sekinlashadi: ishlab chiqarishning biologik xarakteri, kadrlar malakasining pastligi, moliyaviy resurslarning yetishmasligi va boshqalar. McKinsey tadqiqotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligida innovatsion texnologiyalarni joriy etish darajasi sanoatdagiga nisbatan 2-3 barobar past.

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni qishloq xo'jaligining eng muhim xususiyatlaridan biri sanaladi. Qishloq xo'jaligi aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashning asosiy manbai hisoblanadi. Shu sababli, bu tarmoq rivojlanishi davlat nazoratida bo'ladi va keng ko'lamli davlat yordamini oladi. FAO ma'lumotlariga ko'ra, rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash hajmi yiliga 500 mlrd dollardan oshadi.

Qishloq xo'jaligi ekologik xavfsizlik bilan chambarchas bog'liq. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi atrof-muhitga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligi issiqxona gazlari emissiyasining 24 foizi uchun javobgar. Shu sababli, zamonaviy sharoitda ekologik qishloq xo'jaligini rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Qishloq xo'jaligidagi raqamli transformatsiya jarayonlari ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu tarmoqda raqamli texnologiyalarni joriy etish bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda: infratuzilmaning rivojlanmaganligi, kadrlar malakasining pastligi, moliyaviy resurslarning yetishmasligi va boshqalar. Biroq, raqamli texnologiyalar tarmoq samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi. Deloitte ma'lumotlariga ko'ra, "aqlli qishloq xo'jaligi" texnologiyalarini joriy etish mahsulдорlikni 30-35 foizga oshirish imkonini beradi.

Qishloq xo'jaligining iqtisodiy tizim sifatidagi yuqoridagi xususiyatlari uning rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda albatta hisobga olinishi lozim. Bu strategiya quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga olishi maqsadga muvofiq: tarmoqni modernizatsiya qilish va texnik qayta jihozlash; innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish; kadrlar salohiyatini oshirish; infratuzilmani rivojlantirish; ekologik xavfsizlikni ta'minlash; raqamli transformatsiyani amalga oshirish; kooperatsiya va integratsiya jarayonlarini rivojlantirish; tavakkalchilikni

boshqarish tizimini takomillashtirish; davlat yordami mexanizmlarini takomillashtirish hamda investitsion jozibadorlikni oshirish.

Bu yo'nalishlar doirasida tarmoq rivojlanishining barcha xususiyatlari kompleks ravishda hisobga olinishi va ularni amalga oshirish uchun samarali mexanizmlar ishlab chiqilishi zarur. Zero, qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik masalalarni ham hal etish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Узун В.Я., Шагайда Н.И. Аграрная реформа в постсоветской России: механизмы и результаты. - М.: Издательский дом "Дело" РАНХиГС, 2023. - 352 с.
2. FAO. The State of Food and Agriculture 2023: Agricultural Systems Transformation. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023. - 186 p.
3. World Bank Group. Agriculture Development Report 2023: Transforming Food Systems for Rural Prosperity. Washington, DC: World Bank, 2023. - 275 p.
4. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. - 412 p.
5. Қодиров А.М., Умаров С.Р. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти: назария ва амалиёт. Монография. - Тошкент: "Иқтисодиёт", 2023. - 328 б.